

Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια είναι το μείζον πρόβλημα

Του ΜΙΧΑΛΗ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πρώην υπουργός και μέλος της «επιτροπής σοφών»

Κακώς πιστεύεται ότι τα μεγάλα προβλήματα του σημερινού πανεπιστημίου λύνονται με νόμους. Εκεί που περισσότερο πάσχουμε, όπως συνήθως στη χώρα μας, είναι στην εφαρμογή των νόμων. Η ποιότητα του προσφερόμενου έργου είναι και θέμα ατομικής και κοινωνικής ευθύνης του καθενός.

Οπου αυτή είναι ανεπτυγμένη, τα αποτελέσματα είναι και σήμερα ως ένα βαθμό θετικά. Η υπερβολή στην απαξίωση του δημόσιου πανεπιστημίου είναι, κατά ένα μέρος, εκ του πονηρού.

Εξάλλου οι νόμοι δεν λύνουν από μόνοι τους το πρόβλημα της υποχρηματοδότησης των πανεπιστημίων, που είναι η πηγή των περισσότερων δεινών τους.

Αλλά ας δούμε σε τι μπορεί να συμβάλει μια νομοθετική μεταρρύθμιση για τη βελτίωση της κατάστασης, που βέβαια κατά μέσο όρο δεν είναι ικανοποιητική.

Είναι γνωστό ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός φοιτητών αλλά και διδασκόντων που χαρακτηρίζονται από μια χαλάρωση της προσπάθειας στην επιτέλεση του πανεπιστημιακού τους έργου. Θεωρώ επομένως χρήσιμα κατ' αρχήν δύο από τα μέτρα που προβλέπει το προσχέδιο του υπουργείου Παιδείας.

Το ένα, που αφορά τους φοιτητές, είναι η πρόβλεψη κάποιων χρονικών ορίων για τις σπουδές τους, τα οποία πάντως πρέπει να είναι άνετα και ακόμη περισσότερο άνετα για τους εργαζόμενους, επιπλέον δε να δίνουν διεξόδους σε περίπτωση ατομικών δυσχερειών ολοκλήρωσης των σπουδών.

Οι νέοι πρέπει να μάθουν να προγραμματίζουν στη ζωή τους, πρέπει να μάθουν ότι για τους πολίτες δεν υπάρχουν μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις, ότι υπάρχει και η ευθύνη μας απέναντι στην κοινωνία. Το αντίθετο θα ήταν ατομικισμός.

Το άλλο μέτρο αφορά το διδακτικό προσωπικό. Η πρόβλεψη του προσχεδίου για διαφάνεια και δημοσιοποίηση του διδακτικού και ερευνητικού έργου των καθηγητών θα αποκαλύψει αυτούς που οχυρώνονται πίσω από την αδιαφάνεια και υποαπασχολούνται στο πανεπιστήμιο.

Αλλο αρνητικό φαινόμενο στα πανεπιστήμια είναι ότι σε αρκετές περιπτώσεις υποφέρει η αξιοκρατία, γιατί τα εκλεκτορικά σώματα δεν έχουν πάντοτε την απαραίτητη ουδετερότητα και απόσταση έναντι των υποψήφιων μελών ΔΕΠ, ιδίως όταν οι υποψήφιοι υπηρετούν ήδη στο τμήμα όπου θέλουν να προαχθούν. Η πρόβλεψη του προσχεδίου για συμμετοχή στα εκλεκτορικά σώματα και εξωτερικών εκλεκτόρων (από άλλα τμήματα ή ΑΕΙ) συμβάλλει στο άνοιγμα του πανεπιστημίου, στην αποτροπή αναπαραγωγής των ήδη υπηρετούντων στο πανεπιστήμιο, στον έξωθεν έλεγχο, προς όφελος της αξιοκρατίας.

Γνωστό επίσης φαινόμενο, που εμφανίζεται ιδίως στις εκλογές των πανεπιστημιακών οργάνων, είναι ο κομματισμός. Το προβλεπόμενο νέο μέτρο του προσχεδίου, ότι εφεξής δεν θα ψηφίζουν στις σχετικές εκλογές μόνο οι εκπρόσωποι των φοιτητών (που καθοδηγούνται ευκολότερα από τις φοιτητικές παρατάξεις και τα κόμματα) αλλά όλοι οι φοιτητές, με διατήρηση του ίδιου ποσοστού συμμετοχής τους στο εκλεκτορικό σώμα, είναι σημαντικό για την αντιμετώπιση του κομματικού φαινομένου. Αλλωστε η καθολικότητα της ψήφου των φοιτητών αποτελεί εφαρμογή άμεσης δημοκρατίας.

Επομένως η συνολική τυφλή απόρριψη των μέτρων του προσχεδίου αντιπαρέρχεται την ουσία των προβλημάτων και ισοπεδώνει στον αρνητισμό της όλα τα θέματα, υποβαθμίζοντας τελικά εκείνα όπου πράγματι το «μεταρρυθμιστικό» πνεύμα δημιουργεί μεγάλους κινδύνους για τα πανεπιστήμια. Θα αναφερθώ σε μία μόνο, την με απόσταση πιο αρνητική από τις προωθούμενες μεταρρυθμίσεις, μπροστά στην οποία ωχριούν ατέλειες ή αστοχίες του προσχεδίου.

Πρόκειται για ένα ζήτημα που δεν αποτελεί αντικείμενο του προσχεδίου, που όμως προετοιμάζεται απ' αυτό. Εννοώ την πρόθεση ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων (που κατ' ευφημισμόν τα ονομάζουν «μη κερδοσκοπικά»). Το ζήτημα ανήκει στην αρμοδιότητα της Βουλής, όχι του υπουργείου Παιδείας (μάλιστα η υπουργός Παιδείας νομίζω ότι έχει εκφράσει επιφυλάξεις για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια).

Ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων δεν θα λύσει κανένα από τα μεγάλα προβλήματα της ανώτατης εκπαίδευσης. Το επιχείρημα του ανταγωνισμού αποτελεί πρόσχημα. Γιατί ανταγωνισμός μπορεί να υπάρχει και μεταξύ δημόσιων πανεπιστημίων. Βεβαίως πρέπει να υπάρχουν κίνητρα για την ανταγωνιστικότητα, που μπορούν όμως να προβλεφθούν και σήμερα. Αν π.χ. ένα πανεπιστήμιο έχει λόγο να ανταγωνίζεται τα άλλα πανεπιστήμια, τούτο ισχύει είτε τα πανεπιστήμια αυτά είναι ιδιωτικά είτε δημόσια.

Επίσης το επιχείρημα για απορρόφηση από τα ιδιωτικά πανεπιστήμια Ελλήνων φοιτητών που σήμερα φεύγουν στο εξωτερικό, αγνοεί ή θέλει να αγνοεί την πραγματικότητα: ότι φθάσαμε στη δημιουργία τόσων θέσεων φοιτητών στην τριτοβάθμια (δημόσια) εκπαίδευση, ώστε να εισέρχονται στο πανεπιστήμιο και υποψήφιοι με βαθμούς πολύ κάτω από τη βάση. Ορθώς προβλέφθηκε πρόσφατα η προϋπόθεση της βάσης.

Μήπως κάποιοι γονείς θα ήθελαν την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, για να έχουμε σπουδές «ευκολίας» και «άκοπο» πτυχίο;

Η ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων ενώ δεν εξυπηρετεί καμιά σοβαρή κοινωνική ανάγκη, θα έχει πολλές αρνητικές επιπτώσεις: Θα δώσει την ευχέρεια σε ιδιώτες, Ελληνες και ξένους να εισέλθουν στο χώρο αυτόν για την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι στις σημερινές κοινωνίες της γνώσης τα πανεπιστήμια είναι φυτώρια εξουσίας, ότι έχουν στρατηγική σημασία, ότι από αυτά κυρίως προέρχονται εκείνοι που θα καταλάβουν ηγετικές θέσεις σ' όλους τους τομείς της κοινωνίας, ότι όποιος τα ελέγχει, αποκτά και ο ίδιος κάποια εξουσία να επηρεάζει τις εξελίξεις μακροπρόθεσμα, τότε εντοπίζουμε και τους πρώτους ιδιωτικούς φορείς, που θα είχαν τη φιλοδοξία να προχωρήσουν σε ένα τέτοιο βήμα. Είναι αυτοί που έχουν ήδη δώσει δείγματα επεκτατικών εξουσιαστικών τάσεων. Γιατί τάχα να μη θέλουν, αν η έννομη τάξη τούς το επιτρέψει, να εισέλθουν και στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης; επιχειρήσεις, που π.χ. έχουν δυναμικά καταλάβει θέσεις ισχύος στα ιδιωτικά ΜΜΕ, στα μεγάλα δημόσια έργα, στον πολιτισμό, στον αθλητισμό, στο τραπεζικό σύστημα κ.λπ. (έστω, για την αρχή, με ίδρυση ορισμένων μόνο Σχολών); Γιατί να μη θέλουν να συγκεντρώσουν ακόμη μεγαλύτερη εξουσία; Διότι, αν τα κίνητρά τους ήταν ανιδιοτελή, θα μπορούσαν να προσφέρουν δωρεές ή ένα ερευνητικό συμβόλαιο ή άλλες υπηρεσίες και στα σημερινά πανεπιστήμια, με όσες εγγυήσεις θέλουν. Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο αναβαθμίστηκε κτιριολογικά και εκπαιδευτικά από τις δωρεές των Μετσοβιτών ευεργετών.

Και το ερώτημα είναι: θέλουμε πράγματι μια τέτοια υπερσυγκέντρωση εξουσίας στα χέρια των ιδίων φορέων; Και ανεξάρτητα από τη συγκέντρωση εξουσίας: θέλουν οι κρατούσες πολιτικές δυνάμεις του τόπου να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη τέτοιων ιδιοτελών κινήτρων; Γιατί πρέπει να δοθεί αυτή η εξουσία σε ιδιώτες (και σε ποιους); Ο ιδιωτικός τομέας έχει πολλές δυνατότητες για να αναπτύξει τη δραστηριότητά του. Αν θέλει να βοηθήσει και την ανώτατη εκπαίδευση, ας ενισχύσει ανιδιοτελώς τους φυσικούς φορείς της.

Ιδιαίτερη κατηγορία υποψήφιων ιδρυτών ιδιωτικών πανεπιστημίων με άλλα κίνητρα θα ήταν ξένα πανεπιστήμια ή άλλοι αλλοδαποί δημόσιοι ή ιδιωτικοί οργανισμοί, για τους οποίους ο έλεγχος ελληνικών πανεπιστημίων θα σήμαινε διευκόλυνση μεγαλύτερης, θεμιτής από την πλευρά τους, πολιτιστικής αλλά έμμεσα και πολιτικής επιρροής.

Σ' ένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο ο κίνδυνος εξάρτησης από ιδιωτικά ή αλλοδαπά κέντρα εξουσίας είναι υπαρκτός και μάλιστα η εξάρτηση είναι μεγαλύτερη από ό,τι αυτή των δημόσιων πανεπιστημίων από το κράτος. Το ιδιωτικό πανεπιστήμιο έχει ιδιοκτήτη, ενώ το δημόσιο δεν έχει. Και ο ιδιοκτήτης έχει στενότερα συμφέροντα από το γενικό συμφέρον, προς το οποίο όμως πρέπει να προσανατολίζεται η ανώτατη εκπαίδευση με τη στρατηγική της, όπως λέχθηκε, σημασία για την κοινωνία.

Αλλη αρνητική συνέπεια της ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων είναι ο κίνδυνος να εφαρμόζονται, για την εισαγωγή φοιτητών σ' αυτά, κριτήρια που έχουν σχέση λιγότερο με την αξιοκρατία και περισσότερο με την οικονομική ισχύ, την καταγωγή, τις διασυνδέσεις κλπ. των υποψήφιων φοιτητών. Η ευχέρεια του ιδιωτικού πανεπιστημίου να επιλέγει τους φοιτητές του θα οδηγήσει στο να γίνει η ελίτ της οικονομίας ευκολότερα από ό,τι σήμερα και ελίτ της μόρφωσης. Ή, με άλλη έκφραση, η οικονομική ελίτ θα έχει τα δικά της πανεπιστήμια και θα αδιαφορεί για τα δημόσια. Στους δικούς της πτυχιούχους θα προτιμά να εξασφαλίζει απασχόληση, αφού συνδέεται στενότερα ή ταυτίζεται με την εργοδοσία. Θα αξιώνει μάλιστα και επιχορήγηση από το κράτος (ή από την Ευρωπαϊκή Ένωση), με το εύλογο επιχείρημα ότι εκπαιδεύει επιστήμονες που τους χρειάζεται η κοινωνία και μάλλον θα την πετυχαίνει, αν ληφθεί υπόψη και η επιρροή του κεφαλαίου στην πολιτική (οποίο νέο πεδίο δράσης για τη διαπλοκή!). Η οικονομική υποβάθμιση των δημόσιων πανεπιστημίων, με τη διοχέτευση κρατικών και κοινοτικών κονδυλίων στα ιδιωτικά ιδρύματα, θα είναι η μοιραία συνέπεια.

Οι όποιες εγγυήσεις τυχόν προβλεφθούν για να αποτραπούν οι παραπάνω αρνητικές επιπτώσεις από τη δημιουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων, θα είναι στην πράξη αναποτελεσματικές. Όσο ο έλεγχος του ιδιωτικού πανεπιστημίου παραμένει στον ιδιοκτήτη του (γιατί τότε μόνο θα είναι ιδιωτικό πανεπιστήμιο), οι εγγυήσεις θα παραμένουν απλώς ωραία θεωρία.

Η ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων θα μεταβάλει πράγματι άρδην το τοπίο στην ανώτατη εκπαίδευση, αλλά προς το χειρότερο. Οι πολιτικές δυνάμεις που δρομολογούν την ίδρυσή τους τελικά θα πετύχουν, έστω αθέλητα, την εξυπηρέτηση ιδιωτικών ή ξένων συμφερόντων και όχι της Παιδείας. Και συγχρόνως θα δώσουν έναυσμα (έχουν ήδη δώσει) για αναστάτωση στα πανεπιστήμια, η οποία δεν θα είναι αδικαιολόγητη.